

*Дахова Ірина Іванівна*

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,*

*доцент, кафедра конституційного права України*

## **НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВА НА ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В УКРАЇНІ**

Стрімкий розвиток науково-технічного процесу, нові виклики, з якими стикається людство в процесі своєї життєдіяльності, різка зміна і поява нових суспільних відносин обумовлюють необхідність правової регламентації і пошуку адекватних форм захисту новітніх прав особи. До таких прав, що складають четверте покоління прав людини, свідком формування якого є сучасний світ, можемо віднести й право особи на гендерну ідентичність. Усвідомлення людиною своєї гендерної приналежності не завжди співпадає з її статтю при народженні, тому сьогодні актуальності набуває питання можливостей особи у самовизначенні як представника певної статі, учинення певних дій відповідно до власної гендерної ідентичності щодо зміни біологічної та (або) соціальної статі. Крім цього, трансгендери (люди з альтернативною гендерною ідентичністю) в певних випадках потребують захисту від дискримінації за цією ознакою. Слід відмітити, що у 2010 році Україна підтримала ухвалення Комітетом міністрів Ради Європи «Рекомендації заходів для подолання дискримінації на підставі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності».

Необхідним у вирішенні питання законодавчого регулювання права на гендерну ідентичність є вивчення практики Європейського Суду з прав людини, який відмічає, що хромосомні елементи не можуть більше вважатися визначальним фактором при вирішенні питання про статеву належність особи, і серед держав-учасниць вже сформувалась певна тенденція, згідно з якою визнається «нова статева ідентичність» післяопераційних транссексуалів. Не дивлячись на те, що таке визнання може спричинити проблеми в різних сферах права (сімейного, соціального

забезпечення тощо), визнання «нової» статі у транссексуала не становить загрози суспільним інтересам (справа І. проти Великобританії).

Правова регламентація можливості зміни статі в Україні вперше була здійснена в Законі «Про основи законодавства України про охорону здоров'я», згідно зі ст. 51 якого на прохання пацієнта відповідно до медико-біологічних і соціально-психологічних показань, які встановлюються Міністерством охорони здоров'я, йому може бути проведено шляхом медичного втручання в акредитованих закладах охорони здоров'я зміну (корекцію) його статевої належності. 3.02.2011 р. Міністерством охорони здоров'я було видано Наказ № 60 «Про удосконалення надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статевої належності», де зазначається, що медико-біологічними і соціально-психологічними показаннями для зміни (корекції) статевої належності є неможливість соціальної та психологічної адаптації пацієнта у суспільстві за умови збереження статі, зафіксованої при народженні, і сприятливий прогноз для адаптації при зміні (корекції) статевої належності.

Наказ також містить перелік медично-біологічних та соціально-психологічних протипоказань для зміни (корекції) статевої належності, серед яких вік до 18 років; наявність дітей до 18 років; перебування пацієнта у шлюбі на час розгляду Комісією його заяви; наявність сексуальних розладів як провідного мотиву для зміни статевої належності; грубі порушення соціальної адаптації (відсутність роботи, постійного місця проживання, алкоголізм, наркоманія тощо); виражене зниження інтелекту для адекватної оцінки можливих ускладнень. Висновки щодо наявності або відсутності вказаних підстав робить Комісія з питань зміни (корекції) статевої належності, яка діє згідно з Порядком обстеження осіб, які потребують зміни (корекції) статевої належності, затвердженим вже згадуваним Наказом №60. Ця ж Комісія видає особі, якій було здійснено зміну статевої належності,

медичне свідоцтво, на підставі якого надалі вирішуватиметься питання про відповідні зміни в її правовому статусі.

Слід відмітити, що за Правилами внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затвердженими Наказом Міністра юстиції від 12.01.2011 р., зміни до актового запису про народження у зв'язку зі зміною статі вносяться за відповідною заявою, поданою до відділу державної реєстрації актів цивільного стану за місцезнаходженням Комісії з питань зміни (корекції) статевої належності, що видала медичне свідоцтво про таку зміну (корекцію).

Аналіз нормативних актів дає змогу виділити певні етапи в формальній процедурі зміни статі в Україні, серед яких, по-перше, звернення громадянина, який бажає змінити стать, до медичної установи й постановка його на облік. Причому слід зазначити, що за такою особою протягом року має проводитись нагляд у відповідній медичній установі, який включає обов'язкову диспансеризацію у психоневрологічному диспансері протягом одного місяця. Як бачимо, проходження даного етапу супроводжується певними приниженнями гідності трансгендерних людей. Наступним етапом є отримання від Комісії з питань зміни (корекції) статі дозволу на проведення хірургічної операції зі зміни статі, після чого відбувається проведення самої хірургічної операції. Далі в якості етапу виділяємо видачу особі Комісією медичного свідоцтва про зміну статевої належності, яке є підставою для обміну документів. Це відповідає логіці, що міститься в рішеннях Європейського Суду з прав людини (у справах 2002 року – I. та Кристини Гудвін): «Якщо держава дозволяє лікарські засоби та хірургічні операції, що полегшують стан транссексуала, відмова визнавати правові наслідки такого результату, на який було спрямоване лікування, є нелогічним».

Слід звернути увагу на те, що Європейський Суд з прав людини визнав порушення ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод (яка передбачає право на повагу до приватного і сімейного життя) у ряді випадків, коли держави відмовлялись відшкодувати витрати на корекцію статі (справа «Шлюмпф проти Швейцарії»).

Європейський Суд з прав людини зазначає, що визнання «нової» статі у транссексуала має бути повним і включати в себе, зокрема, відповідні норми про пенсійний вік. У справі «Грант проти Великобританії» ЄСПЛ вважає порушенням ст. 8 Конвенції відмову органів влади визнати за особою, що змінила стать з чоловічої на жіночу, пенсійний вік, передбачений для жінок.

В цілому слід відмітити, що питання, пов'язані зі зміною статі в Україні, не є вирішеними повністю, існує велика кількість прогалин у правовому регулюванні цих відносин. В даному випадку слід брати до уваги справу «L. проти Литви», в якій ЄСПЛ визнав наявність порушення державою статті 8 Конвенції в умовах, коли затримка прийняття нормативного акта, необхідного згідно з литовським законодавством для реалізації механізму корекції статі, становила чотири роки.